

УДК 331.522.4

О. П. Подра,

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету (Україна)
Podra_olha@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті визначено основні проблеми ефективного відтворення людського капіталу на основі аналізу стану системи освіти, охорони здоров'я та науки. Досліджено передумови становлення інформаційного суспільства і причини, що гальмують його розвиток.

Ключові слова: людський капітал, освіта, охорона здоров'я, наука, інформаційне суспільство.

О. П. Подра ПРОБЛЕМЫ ЭФФЕКТИВНОГО ВОСПРОИЗВОДСТВА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

В статье определены основные проблемы эффективного воспроизводства человеческого капитала на основе анализа состояния системы образования, здравоохранения и науки. Исследованы предпосылки становления информационного общества и причины, которые тормозят его развитие.

Ключевые слова: человеческий капитал, образование, здравоохранение, наука, информационное общество.

Olga Podra HUMAN CAPITAL EFFECTIVE REPRODUCTION PROBLEMS UNDER CONDITIONS OF INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT

Human capital effective reproduction problems on a base of education, healthcare and science systems analysis are determined. Information society formation preconditions and problems that slow down its development are analyzed.

Key words: human capital, education, healthcare, science, information society.

Постановка проблеми. Суттєвий вплив на становлення якісних характеристик та відтворення людського капіталу справляють: система виховання, що закладає основи формування ментально-психологічних характеристик; освіта, що відіграє ключову роль у формуванні знань, умінь, інтелектуального потенціалу; охорона здоров'я, що забезпечує підтримку людського капіталу відповідно до фізіологічних і психологічних потреб з метою продовження терміну його ефективного функціонування шляхом запобігання захворюванням та усунення їх негативних наслідків. Зазначені структурні елементи системи відтворення людського капіталу набувають важливого значення в системі чинників інформаційного суспільства, оскільки забезпечують нагромадження якісних характеристик людини в умовах швидкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і наукових секторів, що сприяє її включенню в економічну діяльність та досягненню матеріальних, соціальних та статусних ефектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоположниками теорії людського капіталу були зарубіжні вчені Т. Шульц (*T. Schultz*) [1], Г. Беккер (*G. Becker*) [2], Дж. Кендрік (*Jh. Kendrick*) [3] та ін. Серед вітчизняних науковців теорії людського капіталу, визначенню ефективності відтворення та оцінці інвестицій у людський капітал присвячено праці В. Антонюк [4], О. Захарової [5], Н. Голікової [6], О. Грішнової [7], Л. Семів і С. Вовканич [8], В. Нижника, М. Ніколайчука [9] та ін.

Мета статті – визначити основні проблеми відтворення людського капіталу України на основі дослідження стану системи освіти, охорони здоров'я та науки з урахуванням становлення інформаційного суспільства.

Основні результати дослідження. Найбільш вагомим елементом людського капіталу вважається освітній потенціал, оскільки освіта забезпечує набуття знань, навичок, професійних здібностей, культури, розвиток інтелекту та вмінь, які дають змогу швидко реагувати на зміну ринкових умов. Отже, освіта виступає інститутом формування якісних характеристик людського капіталу.

Загалом система освіти в Україні є досить розгалуженою і може забезпечити національний попит на освітні послуги та високий рівень освіченості населення. Станом на 2011 р. у країні налічується 16,1 тис. дошкільних закладів (на 34% менше, ніж у 1990 р.), 19,9 тис. загальноосвітніх навчальних закладів (ЗОНЗ), 976 професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ), 501 вищий навчальний заклад (ВНЗ) I-II рівнів акредитації та 345 ВНЗ III-IV рівнів акредитації.

На ранніх етапах формування якісних характеристик людського капіталу забезпечується системою виховання, що в Україні представлена мережею дошкільних навчальних закладів (ДНЗ), основне завдання яких полягає у закладенні загальнолюдських цінностей та вихованні дітей. Кількість дошкільних навчальних закладів і дітей в них на початок аналізованого періоду мала тенденцію до скорочення, що пов'язано із зменшенням демографічних резервів. За такої ситуації скорочення кількості ДНЗ у 2000–2004 рр. на 1,4 тис., а порівняно із 1991 р. – на 9,5 тис. закладів, є логічним з точки зору економії та неможливості підтримувати всю мережу закладів у належному стані [10, с. 8–11]. Однак, починаючи з 2005 року, ситуація змінюється на протилежну і виявляється в нестачі місць у дошкільних навчальних закладах у результаті зростання народжуваності (табл. 1). Відновити інфраструктуру ДНЗ у коротко- та середньостроковому періодах досить складно, а відтак нестача місць із кожним роком відчувається все гостріше у зв'язку із зростанням темпів народжуваності.

Перевантаження ДНЗ призводить до того, що частина носіїв людського потенціалу не отримує доступу до необхідних освітніх та виховних ресурсів. Водночас, слід констатувати, що у 2011 р. нестача місць склала 183 тис., або на 46 тис. більше, ніж у 2010 р. Позитивним у розвитку дошкільних навчальних закладів є використання зарубіжного досвіду виховання із упровадженням новітніх методик, що передбачають вивчення іноземної мови, читання, математики. Це свідчить про підвищення якості послуг

Таблиця 1

Кількість дошкільних і загальноосвітніх закладів та дітей у них (на початок навчального року), тис. осіб

Ознака Рік	Кількість закладів, тис.	Кількість учнів у ЗОНЗ	Випуск учнів ЗОНЗ		Кількість місць у ДНЗ	Кількість дітей у ДНЗ
			Закінчили школу II ступеня (базова загальна середня освіта)	Закінчили школу III ступеня (повна загальна середня освіта)		
2000/01	22,2	6764	720	475	1117	983
2001/02	22,2	6601	738	505	1077	968
2002/03	22,1	6350	724	508	1060	973
2003/04	21,9	6044	720	526	1053	977
2004/05	21,7	5731	675	519	1040	996
2005/06	21,6	5399	649	515	1056	1032
2006/07	21,4	5120	595	485	1063	1081
2007/08	21,2	4857	561	467	1084	1137
2008/09	21,0	4617	546	427	1110	1195
2009/10	20,6	4495	317	391	1121	1214
2010/11	20,3	4299	566	364	1136	1273
2011/12	19,9	4292	480	215	1171	1354

Джерело: Сформовано автором на основі [10, с. 8-11; 11]

і формування людського потенціалу зазначеної вікової групи із кращими якісними характеристиками.

Наступним етапом формування якісних характеристик людського потенціалу виступає шкільна освіта. Кількість загальноосвітніх закладів України протягом 2000–2011 рр. скоротилася на 11%, що пов'язано із погіршенням демографічної ситуації, скороченням демографічних резервів.

Як наслідок, значно зменшилася кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах у межах зазначеного періоду – від 6 764 тис. до 4 292 тис. осіб, або на 37% [11]. 2011 року 480 тис. дітей отримали базову загальну середню освіту, що у 1,5 раза більше, ніж у 2009 р., а кількість осіб, які здобули повну загальну середню освіту, скоротилась у 2011 р. на 41%. Слід зазначити, що до зменшення кількості учнів у ЗОНЗ і в перспективі – студентів ПТНЗ та ВНЗ призвело скорочення народжуваності за період 1991–2006 рр. на 170,4 тис. осіб.

У процесі формування людського капіталу освіта та професійна підготовка закріплюють знання, навички, вміння, здатність творчо мислити, що є невід'ємними компонентами його майбутньої реалізації і відтворення. Сьогодні в Україні існують суперечливі тенденції розвитку ПТНЗ, що вказує на зменшення освітньої бази індустріального суспільства в результаті деіндустріалізації економіки, скорочення кількості робочих місць промислового сектору, а отже, і кількості випускників ПТНЗ, внаслідок низького рівня працевлаштування, оплати праці у промисловому секторі порівняно із невиробничим, привабливості професійної освіти порівняно із вищою. Останнє може свідчити про розширення бази інвестування людського капіталу інформаційного суспільства у зв'язку із зростанням шансів отримати вищу освіту в результаті збільшення

кількості вищих навчальних закладів та зменшення числа абітурієнтів під впливом демографічних чинників.

Дані статистичної звітності демонструють, що кількість ПТНЗ від 2000-го до 2003 р. зменшилася, однак, починаючи з 2004 року, відбувається зростання, що в наступні роки позначається негативними тенденціями. Водночас, динаміка підготовки кваліфікованих робітників у різні періоди коливалася: у 2000 р. кількість випускників ПТНЗ складала 266,8 тис., а у 2010 р. – 241,7 тис. осіб, тобто на 25,1 тис., або на 10%, менше. Протягом зазначеного періоду кількість прийнятих учнів скоротилася на 21,3%, а кількість підготовлених кваліфікованих робітників – на 10%. Із загальної чисельності випускників ПТНЗ 2010/11 навчального року 18 124 осіб (7,6%) продовжили навчання у вищих навчальних закладах, 199 636 (83,2%) – працевлаштовані за професією, 18 512 (7,7%) – не працевлаштовані [12, с. 27].

Показником, що відображає становлення інформаційного суспільства в Україні, є зростання кількості випускників ВНЗ I–II та III–IV рівнів акредитації (р.а.). Збільшення студентів у зазначених закладах спричинено підвищенням попиту на спеціальності в інформаційних секторах економіки і скороченням – в індустріальних. Однак необхідно зазначити, що роль ВНЗ I–II р.а. поступово знижується, свідченням чого є зменшення кількості цих закладів на 24,5% та кількості студентів у них – на 32,4% від 2000-го до 2011 р. (рис.). Протилежна тенденція характерна для ВНЗ III–IV р.а.: у 2011–2012 рр. чисельність випущених фахівців становила 529,8 тис. осіб, що майже у 3,5 раза більше, ніж у 2001 р. і у 3,87 раза більше, ніж у 1991 р. [13, с. 84]. Необхідно зазначити, що в останню декаду відбулося зростання кількості ВНЗ приватної форми власності – від 163 у 2000/01 н.р. до 185 у 2011/12 н.р.

У системі доступу громадян до здобуття вищої освіти дедалі відчутнішим є вплив ринкової економіки, про що свідчить такий показник, як питома вага студентів, зареєстрованих до ВНЗ для навчання на комерційній основі. Якщо у 2005 н.р. на навчання за рахунок фізичних і юридичних осіб було прийнято 65% студентів, то у 2011/12 н.р. – 59,3%. Це досить висока частка, особливо коли взяти до уваги загальне скорочення абітурієнтів через демографічну кризу середини 1990-х рр. Навчання на комерційній основі переважає у ВНЗ III–IV р.а. а у ВНЗ I–II р.а. цей показник значно менший – 41,4% [13, с. 13]. Слід зазначити, що у 2011/12 н.р. на навчання у ВНЗ I–IV р.а. за рахунок фізичних осіб було прийнято 208 032 студентів, тоді як за рахунок коштів центральних органів державної влади та юридичних осіб – тільки 1 097 осіб [13, с. 13].

Отже, на основі проведеного аналізу можемо стверджувати, що, по-перше, більш як половина інвестицій у вищу освіту здійснюється фізичними особами, тобто окремими індивідами і домогосподарствами, та, по-друге, в Україні поступово створюється освітня база інформаційного суспільства, скорочуються спеціальності, популярні в індустріальній економіці.

Незважаючи на збільшення частки населення з вищою освітою, в Україні не відбувається адекватного зростання ВВП. Це пов'язано із невідповідністю попиту і пропозиції робочої сили в результаті продовження навчання на спеціальностях, незатребуваних ринком праці, що вимагає проведення ефективного моніторингу та реформування освітньої галузі з метою узгодження кон'юнктури ринку праці й сектору вищої та професійної освіти.

Як свідчать статистичні дані, на кінець 2011 р. підприємства для заміщення вільних робочих місць (вакантних посад) найбільше потребували кваліфікованих працівників із інструментом – 13,0 тис. осіб, професіоналів

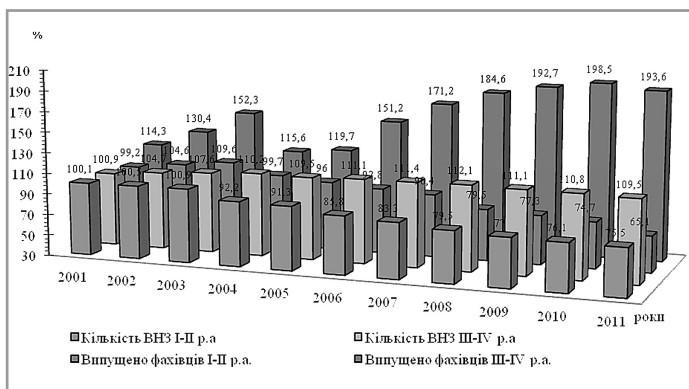

Рис. Динаміка розвитку системи вищої освіти

Джерело: Сформовано автором на основі [13, с. 84]

у галузі фізичних, математичних, технічних та медичних наук – 9,1 тис. осіб, працівниках найпростіших професій – 8,5 тис. осіб тощо [14, с. 52]. Наведені дані свідчать про розвиток індустріальної економіки і водночас назрівання передумов для переходу до інформаційного суспільства у зв'язку із зростанням попиту на професіоналів різних галузей. Тенденції щодо збільшення частки населення з вищою освітою властиві всім високорозвинутим країнам, які перейшли на вищий етап розвитку суспільних відносин, де людський капітал став вагомим чинником соціально-економічного, інноваційно-інвестиційного, освітньо-культурного розвитку, а витрати на його формування та відтворення розглядаються як найбільш прибуткові інвестиції.

Про сприятливі умови формування освітньої бази інформаційного суспільства свідчить збільшення кадрів вищих кваліфікаційних рівнів, тобто з науковими ступенями і вченими званнями, що є передумовою подальшого розвитку та переходу до економіки знань. Згідно із статистичними даними, кількість закладів, що здійснюють підготовку аспірантів і докторантів, щороку зростає. Зокрема кількість аспірантів збільшилася у 2011 р. порівняно із 2006 р. на 2 899 осіб, або на 47% порівняно із 2000 р.; докторантів – на 258 осіб у 2011 р., або на 44,2%, порівняно із 2000 р. [15, с. 450]. Зростання якісних характеристик людського капіталу свідчить про зміни в системі розвитку продуктивних сил та спонукає до зміни господарського механізму в результаті посилення дії чинників інформаційного суспільства, розвиток якого обумовлений посиленням ролі інновацій і нововведень.

Знання та інформація стають головним виробничим ресурсом, що забезпечує отримання доходу. Саме тому економіки розвинутих країн дедалі більше орієнтуються на новітні наукові дослідження і розробки, які є джерелом підвищення продуктивності та ефективності виробництва. Витрати на науку розглядаються як інвестиції у знання, що стали необхідною і обов'язковою умовою формування новітньої економіки знань, де головною продуктивною силою виступає людина із високим рівнем інтелекту та професійних здібностей, які у процесі реалізації капіталізуються і забезпечують тривалий ефект. Інвестиції у знання сприяють економічному зростанню та технологічному розвитку, підвищенню ефективності й зайнятості.

Для комплексної оцінки людського капіталу необхідно здійснити аналіз кадрового складу наукової сфери, оскільки науковий потенціал чинить значний вплив на формування інформаційного суспільства, а відтак і економіки знань. За роки незалежності України чисельність виконавців наукових та науково-технічних робіт скоротилася від 313 тис. осіб у 1990 р. до 84 тис. у 2011 р., тобто більш ніж утричі. Негативний вплив на наукову сферу має виїзд фахівців вищої кваліфікації – інтелектуального капіталу нації – за межі України внаслідок скорочення обсягів фінансування, падіння престижу наукової праці, старіння матеріально-технічної бази. Наприклад, у 2000 р. за межі країни виїхало 125 кандидатів наук, у 2004-му – 74, у 2007-му – 48, у 2008-му – 22, у 2010 р. – 31. Найбільшими країнами-реципієнтами виступають США, Німеччина та Російська Федерація [15, с. 322]. Зазначені факти мають загрозливий характер, оскільки знижують ефективність економіки через гальмування розвитку нових секторів економіки в результаті відсутності високоосвічених новаторів і виконавців.

Аналіз наукової сфери був би неповний без висвітлення результатів її розвитку, зокрема показників обсягу виконаних робіт, кількості поданих до Державного департаменту інтелектуальної власності заявок на видачу охоронних документів. Наприклад, обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт у 2011 р. проти 2003 р. збільшився у 3,11 раза і становив 10 349,9

млн. грн. [15, с. 320]. Проте за експортом високих технологій Україна станом на 2010 р. має досить низький показник – \$14 410 млн., або лише 4% загального експорту. Для порівняння: на першому місці знаходиться Китай – \$4 060 896 млн. (28% загального експорту), на другому – Німеччина – \$1 585 070 млн. (15%), на третьому – США – \$1 454 978 млн. (20% загального експорту) [16]. Коефіцієнт винахідницької активності в нашій країні теж невисокий порівняно із провідними країнами світу: у 2010 р. резидентами України було подано тільки 2 556 патентних заявок, тоді як у Японії – 290 081, США – 241 977, Китаї – 293 066, Росії – 28 722.

Сфера охорони здоров'я поряд із освітою виступає важливим чинником формування людського капіталу, її вплив реалізується на всіх етапах його розвитку, оскільки забезпечує належний фізіологічний та психологічний стан носія людського капіталу. Охорона здоров'я є інститутом, що сприяє ефективному використанню людського капіталу.

Аналіз стану здоров'я населення України, починаючи з 1990 року, вказує на зростання рівня захворюваності населення, що є наслідком погіршення екологічної ситуації, недоінвестування галузі, неефективного механізму її функціонування. Захворюваність населення має тенденцію до зростання, особливо помітно збільшилася кількість людей із хворобами системи кровообігу, сечостатевої системи, різними вадами розвитку. Для порівняння рівня смертності через хвороби в різних країнах світу скористаймося статистичною інформацією Всесвітньої організації охорони здоров'я (табл. 2). Дані таблиці свідчать, що станом на 2008 р. найнижчий показник смертності від серцево-судинних хвороб був у Японії – 277,1 на 100 тис. осіб, а найвищий – 1 070,5 – в Україні. Від інфекційних та паразитарних хвороб у Бельгії на 100 тис. осіб помирає 24,5, Польщі – 8,4, Україні – 81,9 осіб. Таким чином, у нашій країні відбувається не просто зменшення кількості населення, а й погіршення якісних і кількісних характеристик людського капіталу.

Середня тривалість життя українців станом на 2011 р. становить 71 рік. У 2009 р. цей показник у Швейцарії дорівнював 82 роки, Австрії – 80, Італії – 82, Латвії – 72, Польщі – 76 років.

Низькі показники тривалості життя спричинені високим рівнем захворюваності населення, незначними обсягами державного та приватного фінансування охорони здоров'я, соціальною нерівністю і недоступністю якісної медичної допомоги, відсутністю системи обов'язкової страхової медицини, загальним незадовільним станом справ у медицині та зволіканням із впровадженням непопулярних реформ. Саме тому в Україні необхідно провести реформу системи охорони здоров'я, в основу якої слід покласти обов'язкове медичне страхування, що ефективно функціонує в розвинених країнах, забезпечуючи високу якість медичної допомоги. Інвестиції в медичне страхування є обов'язковою умовою збереження і відтворення людського капіталу, оскільки вони забезпечують доступ до якісного медичного обслуговування, а відтак сприяють

Таблиця 2

Рівень смертності через хвороби на 100 тис. населення, 2008 р.

Хвороба	Інфекційні та паразитарні хвороби	Серцево-судинні захворювання	Хвороби органів травлення	Злоякісні новоутворення	Скелетно-м'язові хвороби
Бельгія	24,5	324,0	43,1	244,3	3,9
Канада	12,8	231,0	27,2	207,8	4,6
Франція	18,8	349,7	40,3	259,1	6,3
Італія	14	395,4	39,9	276,9	5,7
Японія	20,8	277,1	35,8	275,0	4,2
Польща	8,4	490,6	49,3	26,4	1,4
США	22,9	279,9	30,2	177,0	4,8
Україна	81,9	1070,5	72,7	189,3	1,5

Джерело: Сформовано автором на основі [17]

зростанню працездатності та продуктивного періоду життя, зменшенню захворюваності й інвалідності, а отже, збереженню та збільшенню потуги людського капіталу.

Висновки. На основі проведеного аналізу встановлено, що наявна інфраструктура системи відтворення людського капіталу знаходиться в задовільному стані. Однак вона характеризується директивною формою управління, недостатніми обсягами фінансування, що може призвести до формування людського капіталу з низьким рівнем віддачі на інвестовані кошти через неможливість його конвертації на ринку праці. Розвиток, нагромадження та збереження людського капіталу залежать від ефективних механізмів функціонування всієї системи відтворення, що здатна забезпечити швидке й адекватне реагування на зміни ринкового середовища.

Література

1. Schultz T. Investment in Human Capital: The Role of Education and of Research / T. Schultz. – N.Y., 1971. – 129 p.
2. Becker G. Human Capital: Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education / G. Becker. – 3rd ed. – University of Chicago Press, 1993. – 390 p.
3. Кендрік Дж. Совокупный капитал США и его формирование / Дж. Кендрік. – М. : Прогресс, 1978. – 275 с.
4. Антонюк В. П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку / В. П. Антонюк. – Донецьк : Донецьк : Ін-т економіки промисловості, 2007. – 348 с.
5. Захарова О. В. Управління інвестуванням у людський капітал: методологія, оцінка, планування : монографія / О. В. Захарова. – Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2010. – 378 с.
6. Голікова Н. Людський капітал як фактор зростання і розвитку економіки суспільства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.01.01 / Н. Голікова. – К., 2004. – 28 с.
7. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова – К. : Знання, 2001. – 254 с.
8. Вовканич С. Теоретико-методологічні основи дослідження людського та інтелектуального капіталу в знаннємісткій економіці: концептуалізація понять / С. Вовканич, Л. Семів // Регіональна економіка. – 2007. – № 4. – С. 7–18.
9. Нижник В. М. Ефективність використання трудового потенціалу: теорія і практика : монографія / В. М. Нижник, Б. В. Буркинський, В. М. Ніколайчук. – Хмельницький : ХНУ, 2009. – 223 с.
10. Дошкільна освіта України у 2011 році [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Загальноосвітні навчальні заклади [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Професійно-технічні навчальні заклади [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
13. Основні показники діяльності ВНЗ України на початок 2011/12 навчального року [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
14. Продовження навчання та здобуття професії [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Статистичний щорічник України за 2011: стат. збірник ; за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державний комітет статистики України, 2011. – 560 с.
16. High-technology exports (current US\$) [Electronic resource]. – Access mode : <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.CD/countries/UA?displ>
17. Health statistics and health information systems. Disease and injury country estimates [Electronic resource]. – Access mode : http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/estimates_country/en/index.html

Стаття надійшла до редакції 4 листопада 2012 року

ЕКОНОМІЧНИЙ ЧАСОПИС-XXI

науковий фаховий
журнал України

Видається з 1996 року
Виходить 6 разів на рік

Світове господарство і міжнародні
економічні відносини
Глобальний розвиток
Геополітика
Національна безпека
Економічна теорія
Економіка і управління
Соціальна економіка і політика
Гроші, фінанси і кредит
Регіональна економіка
Політичні інститути і процеси

Автори журналу:

провідні вчені
України та світу,
посли, державні діячі,
міські голови,
лідери бізнесу

**АНАЛІТИКА ДЛЯ ЕЛІТИ:
ПЕРЕДПЛАТИ І ДОЛУЧАЙСЯ!**

**як
передплатити?**

Через
передплатні агенції:
«Ідея», «Саміт»,
«Періодика»,
«Меркурій»

Через
ДП «Преса»
Передплатний
індекс:
96437

Через редакцію журналу
«Економічний часопис-XXI»:
(044) 235-98-28,
235-98-27
editor@osp.com.ua